

Kohtuasi C-718/22

Eelotsusetaotlus

Saabumise kuupäev:

23. november 2022

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Landgericht Erfurt (Erfurti esimese astme kohus, Saksamaa)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

14. oktoober 2022

Hageja:

HK

Kostja:

Debeka Lebensversicherungsverein aG

Kohtumäärus

eelotsusetaotluse esitamiseks

Euroopa Kohtule

Kohtuasjas

HK

– hageja –

[...]

versus

Debeka Lebensversicherungsverein a. G., [...]

– kostja –

[...]

[...] tegi Landgericht Erfurti (Erfurti esimese astme kohus) 8. tsiviilkolleegium [...] 14. oktoobril 2022 järgmise

kohtumääruse:

I. Menetlus peatatakse.

II. Euroopa Kohtule esitatakse ELTL artikli 267 alusel liidu õiguse tõlgendamise kohta järgmised eelotsuse küsimused:

1. Kas liidu õigusega, eelkõige kolmanda elukindlustusdirektiivi artikliga 31 ja teise elukindlustusdirektiivi artikli 15 lõikega 1, tõlgendatuna olenevalt asjaoludest koostoimes Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 38, on vastuolus riigisisesed õigusnormid, mille kohaselt edastatakse tarbijatele antav kohustuslik teave täielikult alles koos kindlustuspoliisiga pärast seda, kui tarbija on esitanud avalduse (nn poliisimudel)? Kui küsimusele vastatakse jaatavalt: kas ainuüksi sellest tuleneb tarbijale vastuväite esitamise õigus, see tähendab õigus nõuda kindlustuslepingu tagasitaitmist? Kas kõnealuse õiguse kasutamist võib takistada õiguse kaotamise või kuritarvitamise vastuväide?

2. Kas kindlustusandjal, kes on jätnud tarbijale vastuväite esitamise õiguse kohta teabe andmata või on andnud kõnealuse õiguse kohta üksnes ebaõiget teavet, on keelatud tugineda sellest tarbijale tulenevate õiguste – eelkõige vastuväite esitamise õiguse – vastu väitele, et õigus on kaotatud või et seda on kuritarvitatud?

3. Kas kindlustusandjal, kes on jätnud tarbijatele antava kohustusliku teabe andmata või on andnud üksnes mittetäielikku või ebaõiget teavet, on keelatud tugineda sellest tarbijale tulenevate õiguste – eelkõige vastuväite esitamise õiguse – vastu väitele, et õigus on kaotatud või et seda on kuritarvitatud?

4. Kas liidu õigusega, eelkõige teise elukindlustusdirektiivi artikli 15 lõikega 1, kolmanda elukindlustusdirektiivi artikliga 31 ja direktiivi 2002/83 artikli 35 lõikega 1, tõlgendatuna olenevalt asjaoludest koostoimes Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 38, on vastuolus riigisisesed õigusnormid või riigisise kohtupraktika, mille kohaselt pannakse kindlustusvõtjale – kes on põhjendatult kasutanud vastuväite esitamise õigust – selgitamis- ja tõendamiskoormis seoses kindlustusandja enda saadud kasu väljaarvutamise? Kas liidu õigus, eelkõige tõhususe põhimõte, näeb selliselt jaotatud selgitamis- ja tõendamiskoormise lubatavuse korral ette, et kindlustusvõtjal on vastukaaluks õigus nõuda kindlustusandjalt teavet või saada muud abi, et oma nõudeid maksma panna?

A. Asjaolud ja põhikohtuasi

Poolte – kindlustusvõtja ja kindlustusandja – vahel on vaidlus sellise kindlustuslepingu täieliku tagasitaitmise üle, mis on sõlmitud nn poliisimudeli järgi.

Hageja sõlmis kostjaks oleva kindlustusandjaga 1996. aastal elukindlustuskaitsega kogumiskindlustuslepingu; kindlustusleping ja sissemaksete tegemine pidi lõppema 1. novembril 2024. Kindlustustingimused ja tarbijale antav teave edastati hagejale – nagu poliisimudeli puhul tavaks – alles koos kindlustuspoliisiga.

Hageja esitas 2020. aastal kindlustuslepingute seaduse (Versicherungsvertragsgesetz; edaspidi „VVG“) varasema redaktsiooni § 5a alusel vastuväited kindlustuslepingu ja/või selle sõlmimise vastu. Poliisimudel on tema hinnangul vastuolus liidu õigusega ja ainuüksi sellest tulenevalt esineb „igavene õigus“ esitada vastuväide. Lisaks tugineb ta sellele, et vastuväite esitamise õiguse kohta antud teave oli vormiliselt ebaõige. Peale selle märgib ta, et tarbijale ei olnud esitatud kohustuslikku teavet või oli esitatud teave mittetäielik.

Kindlustusandja alusetule rikastumisele tuginedes nõuab hageja seni tasutud kindlustusmaksete tagasimaksmist ning kindlustusandjal kindlustusmaksetest saadud kasu väljaandmist.

Oma hagiga palub hageja esmalt tuvastada, et kindlustuslepingu sõlmimise vastu on esitatud kehtivalt vastuväide. Väljaantava kasu arvutamiseks nõuab hageja kostjalt üksikasjalikku teavet näiteks selle kohta, milline on tasutud kindlustusmaksete jaotus halduskulude, lepingu sõlmimise kulude, riskikulude või hageja jaoks kogunenud summade lõikes, või teavet selle kohta, millisel otstarbel on kindlustusmakseid kasutatud.

Kostjaks olev kindlustusandja lähtub sellest, et teave vastuväidete esitamise õiguse kohta on esitatud nõuetekohaselt ning samuti on esitatud kogu oluline tarbijatele antav teave. Hageja kõik teabenõuded jätab ta rahuldamata. Peale selle tugineb kindlustusandja õiguse kaotamisele või selle kuritarvitamisele tsiviilseadustiku (Bürgerliches Gesetzbuch, edaspidi „BGB“) § 242 tähenduses. Lepingut täideti 24 aasta vältel nõuetekohaselt. Poolte vahel on vaidlus selle üle, kas Euroopa Kohtu senine praktika, mis käsitleb õiguse kaotamist ja õiguse kuritarvitamist tarbijakrediidilepingutest taganemisel, on üle kantav kindlustusõigusele.

B. Õiguslik raamistik

Kohtuasja lahendamise seisukohast määravad Saksa õigusnormid, mis olid kohaldatavad lepingu sõlmimise ajal, on sõnastatud järgmiselt:

Kindlustuslepingute seaduse (Gesetz über den Versicherungsvertrag; edaspidi „VVG“) varasema redaktsiooni § 5a

(1) Kui kindlustusandja ei ole kindlustusvõtjale kindlustuslepingu sõlmimise avalduse esitamisel kindlustustingimusi esitanud või on jätnud talle edastamata kindlustusjärelvalve seaduse (Versicherungsaufsichtsgesetz) § 10a kohaselt tarbijale antava teabe, siis peetakse leping sõlmituks kindlustuspoliisi, kindlustustingimuste ja muu asjaomase lepingu sisu seisukohast olulise tarbijale antava teabe alusel, kui kindlustusvõtja ei esita 14 päeva jooksul pärast dokumentide üleandmist kirjalikku vastuväidet [...]

(2) Tähtaeg hakkab kulgema alles alates hetkest, kui kindlustusvõtjale on kindlustuspoliisi ja kõik lõikes 1 nimetatud dokumendid üle antud ning talle on kindlustuspoliisi väljastamisel edastatud selgelt arusaadav kirjalik teave vastuväite esitamise õiguse, tähtaja alguse ja kestuse kohta. Kohustus tõendada dokumentide kättesaamist lasub kindlustusandjal. Tähtajast kinnipidamiseks piisab, kui vastuväide on õigel ajal ära saadetud. Erandina esimesest lausest lõpeb vastuväite esitamise õigus ühe aasta möödumisel esimese kindlustusmakse tasumisest.

Tsiviilseadustiku (Bürgerliches Gesetzbuch, edaspidi „BGB“) § 242

Völgnik peab soorituse tegema nii, nagu hea usu põhimõtte käibetavasid arvestades seda nõuab.

C. Eelotsuse küsimuste olulisus asjas otsuse tegemise seisukohast

Käesoleva eelotsusetaotluse keskmes on küsimus, millised on tarbija õiguste kasutamise piirid kindlustusõiguses. Hinnata tuleb esmalt niinimetatud poliisimudelit ja tagajärgi, mille põhjustab selle võimalik vastuolu liidu õigusega. Sellest tuleneva vastuväite esitamise õigusega seoses tekib küsimus, kas tarbija kahjuks saab tugineda õiguse kaotamise ja õiguse kuritarvitamise põhimõttele (esimene eelotsuse küsimus). Peale selle tuleb välja selgitada, kas kindlustusandja võib õiguse kaotamisele või kuritarvitamisele tugineda ka siis, kui tarbijale vastuväite esitamise õiguse kohta antud teave oli puudulik või osa tarbijale esitatavast kohustuslikust teabest puudus ja sellest tuleneb põhimõtteliselt õigus vastuväidet esitada (teine ja kolmas eelotsuse küsimus). Viimaks soovitakse Euroopa Kohtult teada, kas kindlustusvõtjal on – pärast tulemuslikku vastuväite esitamist – oma nõuete maksmapanekul õigus nõuda kindlustusandjalt teavet või saada muud abi (neljas eelotsuse küsimus).

Eriomaseid küsimusi, mis puudutavad konkreetselt pooltevahelist vaidlust selle üle, kas taganemisõiguse kohta antud teave oli vormiliselt ja sisuliselt nõuetekohane või kas tarbijale edastati kogu kohustuslik teave, Euroopa Kohtule ei esitata. Nimelt ei ole tegemist mitte tõlgendusküsimustega („interpretation“), vaid pelgalt kehtiva õiguse kohaldamisega („application“), mida peavad liidu kohtutena tegema liikmesriigi kohtud. Selle kohta on olemas teednäitav Euroopa Kohtu ja Bundesgerichtshofi (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) praktika, mistõttu saab need küsimused lahendada kohtuastmete raames (vt nt Euroopa Kohtu 19. detsembri 2019. aasta otsus C-355/18–C-357/18 ja C-479/18, EU:C:2019:1123; vt ka kohtujurist Bobeki 2. septembri 2021. aasta ettepanek

liidetud kohtuasjades C-143/20 ja C-213/20, EU:C:2021:687, ja Euroopa Kohtu 24. veebruari 2022. aasta otsus C-143/20 ja C-213/20, ECLI:EU:C:2022:118).

1. Esimene eelotsuse küsimus

Kindlustuslepingu sõlmimist niinimetatud poliisimudeli järgi peeti Saksamaal alates 1994. aastast kuni 2007. aasta lõpuni vastavalt toona kehtinud kindlustuslepingute seadusele (Versicherungsvertragsgesetz, VVG) seadusega lubatavaks. Kas valitud toimeviis oli lubatud liidu õiguse alusel? Kui vastus on eitav, siis tuleneb ainuüksi sellest tarbija õigus esitada vastuväide, st õigus nõuda lepingu täielikku tagasitaitmist? Kas tarbija võiks sellise õiguse hea usu põhimõtet arvestades kaotada? Kõik need küsimused ja aspektid on kohtuasja lahendamise seisukohast olulised. Kui hagejal peaks olema – täielik ja mittekaotatud – vastuväite esitamise õigus, kuna lepingu sõlmimine poliisimudeli järgi on liidu õigusega vastuolus, siis tuleks tema hagi põhimõtteliselt rahuldada. Täpsemalt:

VVG varasema redaktsiooni § 5a kohaselt oli lubatud sõlmida tarbijatega kindlustuslepinguid poliisimudeli järgi (vt selle kohta kohtujurist Sharpstoni 11. juuli 2013. aasta ettepanek kohtuasjas C-209/12, EU:C:2013:472, punkt 28). Selle mudeli puhul esitas klient esmalt kindlustuskaitse avalduse ja kindlustusandja andis sellele kindlustuspoliisi väljastamisega nõustumuse. Tarbijale antava kohustusliku teabe sai klient reeglina kätte alles kindlustuspoliisiga, mitte aga juba avalduse esitamisel. Kindlustusvõtjal oli siiski õigus esitada 14 päeva jooksul vastuväide; elukindlustuslepingute puhul oli vastuväite esitamise tähtaeg 30 päeva. Tähtaeg hakkas kulgema alles alates hetkest, kui kindlustusvõtjale olid kõik lepinguga seotud dokumendid üle antud ning talle oli kindlustuspoliisi väljastamisel edastatud selgelt arusaadav kirjalik teave vastuväite esitamise õiguse, tähtaja alguse ja kestuse kohta. Erandina sellest lõppes vastuväite esitamise õigus VVG varasema redaktsiooni § 5a lõike 2 neljanda lause kohaselt üks aasta pärast esimese kindlustusmakse tasumist.

Bundesgerichtshof (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) leidis ühes 2014. aasta põhimõttelise tähtsusega otsuses (BGH 16. juuli 2014. aasta otsus IV ZR 73/13, punkt 16 jj), et selle mudeli kooskõla liidu õigusega on *acte claire*. Nii Euroopa Komisjonil kui ka kohtujurist Sharpstonil olid selles suhtes aga märkimisväärsed kahtlused (vt kohtujurist Sharpstoni 11. juuli 2013. aasta ettepanek kohtuasjas C-209/12, EU:C:2013:472, punkt 57 jj). Eelotsusetaotluse esitanud kohus ühineb kõnealuste kahtlustega järgmistel põhjustel.

Elukindlustusdirektiivid peavad kooskõlas ETL artikkelite 12 ja 169 ning põhiõiguste harta artikli 38 põhisisuga tagama kõrgetasemelise ja võrreldava tarbijakaitse kogu Euroopa Liidus. Käesolevas asjas kohaldatavate direktiividega – direktiiv 90/619/EMÜ ja direktiiv 92/96/EMÜ – ette nähtud kaitsesüsteem põhineb ettekujutusel, et läbirääkimistel on tarbija võrreldes kindlustusandjaga nõrgemas, asümmeetrilises positsioonis ja omab vähem teavet. Sätestatud teavitamiskohustuste ja vorminõuete eesmärk on seada tarbija olukorda, kus ta

saab iseseisvalt, ratsionaalselt ja võrdlevalt teha otsuse, kas ja kuidas elukindlustusleping sõlmida, ja seda enne lepingu sõlmimist. Seda rõhutas Euroopa Kohus 24. veebruari 2022. aasta otsuses C-143/20 ja C-213/20 (EU:C:2022:118, punkt 109 jj). Direktiivides ette nähtud teavitamiskohustus, mille eesmärk on läbipaistvuse tagamine, jääb aga täitmata, kui teave edastatakse alles pärast seda, kui kindlustusvõtja on esitanud pakkumuse ja teinud seega valiku teatud kindlustusandja ja eriomase lepingu kasuks. Kindlustusvõtjal ei ole võimalust erinevaid kindlustusandjaid ja nende pakkumusi eelnevalt võrrelda. Lisaks lasub tal „vastuväite esitamise koormus“, sest lepingu sõlmimise ärahoidmiseks peab ta lühikese tähtaja jooksul reageerima. Eespool märgitu põhjal kahjustab poliisimudel tarbijakaitse tõhusust.

Euroopa Kohtul on olnud võimalus esitada oma seisukoht, mis puudutab poliisimudeliga seotud eriomast probleemi, nimelt VVG varasema redaktsiooni § 5a lõike 2 neljandas lauses ette nähtud üheaastase tähtaja vastuolu liidu õigusega, kuid ta ei ole märkinud midagi selle mudeli enda lubatavuse kohta (Euroopa Kohtu 19. detsembri 2013. aasta otsus C-209/12, EU:C:2013:864). Kui Euroopa Kohus peaks jõudma järeldusele, et poliisimudel on liidu õigusega vastuolus, tekib asjas otsuse tegemise seisukohast järgmine oluline küsimus, nimelt küsimus, kas ainuüksi sellest tuleneb tarbijale vastuväite esitamise õigus ja õigus nõuda lepingu täielikku tagasitäitmist. Kas selline õigus on olemas isegi juhul, kui teave vastuväite esitamise õiguse kohta oli nõuetekohane ja tarbijale antud kohustuslik teave oli täielik ja veatu?

Kui Euroopa Kohus vastab sellele küsimusele jaatavalt, on vaja käsitleda täiendavat kesket argumenti Saksa kohtupraktikas. Nimelt on Bundesgerichtshof (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) asunud oma väljakujunenud praktikas seisukohale, et kindlustusvõtjal, kellele on VVG varasema redaktsiooni § 5a kohaselt edastatud koos kindlustuspoliisiga kindlustustingimused, tarbijale ettenähtud teave ja nõuetekohane teave vastuväite esitamise õiguse kohta, on hea usu põhimõttest tulenevalt – vastuolulise käitumise tõttu – keelatud tugineda pärast kindlustuslepingu aastatepikkust täitmist sellele, et leping on liidu õigusega vastuolu tõttu tühine (BGH 20. mai 2020. aasta otsus IV ZR 234/19, ECLI:DE:BGH:2020:200520UIVZR234.19.0, punkt 17; BGH 16. juuli 2014. aasta põhimõttelise tähtsusega otsus IV ZR 73/13, punkt 32 jj). Bundesgerichtshof (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) peab ilmselt piisavaks, et kindlustusvõtja käitumine on objektiivselt vastuoluline: talle antud ja teatavaks tehtud vastuväite esitamise tähtaja laseb kindlustusvõtja lepingu sõlmimisel kasutamata mööda ja tasub kokkulepitud kindlustusmakseid järjepidevalt. Sellise enda huvides ja pikka aega kestva käitumisega seab kindlustusvõtja ennast vastuolulisse olukorda, kui ta hiljem väidab, et lepingut ei ole kunagi sõlmitud, ja nõuab põhjendatult lepingu olemasolust lähtunud kindlustusandjalt tasutud kindlustusmaksete tagasimaksmist. Õiguse kuritarvitamise väide ei eelda kindlustusvõtja ebaausaid kavatsusi ega süüd. Õiguse omaja käitumine peab – talle nähtavalt – olema vaid põhjustanud vastaspoolel kaitsmisväärse õiguspärase ootuse teatud faktilisele või õiguslikule olukorrale.

Bundesgerichtshofi (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) viide hea usu põhimõttele (BGB § 242) näib siiski, arvestades – siduvat ja esimuslikku – liidu õigust ning Euroopa Kohtu määravat praktikat, olevat problemaatiline. Õiguse kuritarvitamise vastuväidet saab seega esitada kitsastes piirides ja seda on vaja eraldi põhjendada. Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt peab selleks, et lähtuda saaks õiguse kuritarvitamisest, lisanduma subjektiivne element (Euroopa Kohtu 26. veebruari 2019. aasta otsus C-115/16, C-118/16, C-119/16 ja C-299/16, EU:C:2019:134, punktid 98, 102; vt ka BGH 29. märtsi 2022. aasta eelotsusetaotlus VI ZR 1352/20 või C-307/22, punkt 20). Seega peab tarbija oma õigusi teadma, mis käesoleval juhul aga nii ei olnud. Tarbija õiguste piiramine on tarbijakaitse huvides välistatud (vt Euroopa Kohtu 9. septembri 2021. aasta otsus C-33/20, C-155/20 ja C-187/20, EU:C:2021:736).

Sellise tarbijasõbraliku hoiaku kasuks räägib ka põhiõiguste harta artikkel 38, mida tuleks käesolevas asjas vähemasti arvesse võtta. Põhiõiguste harta artiklis 38 on sätestatud põhimõte, et liidu poliitikaga tagatakse tarbijakaitse kõrge tase. Sellega kaasneb optimeerimise nõue. Põhiõiguste harta – kui *supreme law of the land* ja *living instrument* – on käesolevas asjas kohaldatav, see tähendab, et see on siduv ja kohustuslik Euroopa Liidule ja selle liikmesriikidele (põhiõiguste harta artikli 51 lõige 1). Liidu õiguse – käesolevas asjas Euroopa Liidu tasandil välja töötatud kindlustusõiguse – kohaldatavus tähendab seda, et hartaga tagatud põhiõigused kehtivad (Euroopa Kohtu 26. veebruari 2013. aasta otsus C-617/10, EU:C:2013:105, punkt 21).

2. Teine ja kolmas eelotsuse küsimus

Kui vastuväite esitamise õigus tuleneb sellest, et teave selle õiguse kohta on jäetud andmata või on antud üksnes ebaõiget teavet või et ei ole esitatud tarbijale antavat kohustuslikku teavet, tuginevad Saksa kindlustusandjad ja kohtud sageli õiguse kaotamise ja kuritarvitamise aspektidele, et jätta lepingu tagasitaitmise või kahjuhüvitise nõuded rahuldamata. ([...] [viide õiguskirjandusele]; vt ka Verfassungsgerichtshof Rheinland-Pfalzi (Rheinland-Pfalzi liidumaa konstitutsioonikohus) 22. juuli 2022. aasta määrus VGH B 70/21, ECLI:DE:VERFGRP:2022:0722.VGH.B70.21.00).

Isegi juhul, kui teave vastuväite esitamise õiguse kohta puudub, kuid eelkõige juhul, kui asjaomane teave on ebaõige, peab Bundesgerichtshof (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) vastuväite esitamise õiguse kasutamist lubamatuks, kui konkreetses asjas esinevad raskendavad asjaolud (vt BGH 8. septembri 2021. aasta otsus IV ZR 133/20, ECLI:DE:BGH:2021:080921BIVZR133.20.0, punkt 17; vt ka BGH 10. veebruari 2021. aasta otsus IV ZR 32/20, ECLI:DE:BGH:2021:100221UIVZR32.20.0, punkt 17 jj). Sama kehtib tarbijale antava puuduva või ebaõige teabe suhtes. Madalama astme kohtud käsitlevad sellist erandjuhtumit üsna leebelt.

Bundesgerichtshof (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) peab ka siin piisavaks, et kindlustusvõtja käitumine on objektiivselt vastuoluline. Sellega reageeritakse viidatud kahtlustele. Eelkõige on Euroopa Kohtu kõige hilisem kohtupraktika, mis käsitleb õiguse kaotamist ja kuritarvitamist tarbijakrediidilepingust taganemise korral, põhijoontes üle kantav kindlustusõigusele (vt üksikotsuse kohta Euroopa Kohtu 9. septembri 2021. aasta otsus C-33/20, C-155/20 ja C-187/20, EU:C:2021:736). Euroopa Kohus on otsustanud, et krediidiandja ei või taganemisõigust kasutada sooviva tarbija vastu tugineda õiguse kaotamise väitele, kui asjaomase direktiivi kohaselt kohustuslik teave ei ole krediidilepingus nõuetekohaselt esitatud ja seda ei ole nõuetekohaselt edastatud ka tagantjärele, olenemata sellest, kas tarbija oma taganemisõigusest teadis või teadma pidi. Sama kehtib õiguse kuritarvitamisele tuginemise suhtes. Ei ole teada ühtegi veenvat põhjust, mis ei lubaks viidatud kohtupraktikat kohaldada ka kindlustusõigusele (Verfassungsgerichtshof Rheinland-Pfalz (Rheinland-Pfalz liidumaa konstitutsioonikohus) 22. juuli 2022. aasta määrus VGH B 70/21, ECLI:DE:VERFGRP:2022:0722.VGH.B70.21.00, punkt 75).

3. Neljas eelotsuse küsimus

Järgmisena tekib küsimus, kas ja millisel määral võivad liikmesriigi õigusnormid või kohtupraktika – *Law in Books* ja *Law in Action* – takistada kindlustusvõtjal kasutada või maksta panna oma õigusi või muuta õiguste kasutamise või maksmapaneku võimatuks, või kas kindlustusvõtjal on oma nõuete maksmapanekul õigus nõuda kindlustusandjalt teavet või saada muud abi.

Esmalt on vaja välja selgitada, kas ja milline selgitamis- ja tõendamiskoormis lasub tarbijal, et kohtus põhjendatult maksta panna sõlmimata jäänud kindlustuslepingu tagasitaitmise nõuet. Kas tarbijal võib teatud asjaoludel tekkida seoses kasuga, mida kindlustusandja on tasutud kindlustusmaksetest tegelikult saanud, õigus nõuda kindlustusandjalt teavet?

Elukindlustuse valdkond ei ole täielikult ühtlustatud. Seega määravad liikmesriigid kindlaks, milline ulatus ja millised piirid on kindlustusvõtja nõuetel pärast lepingust tulemuslikku taganemist. Seejuures peavad liikmesriigid järgima võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtteid. Saksa õigus näeb ette, et kindlustusvõtjal on õigus juba tasutud kindlustusmaksete – millest on maha arvatud teatav riskikulu – väljamaksmisele, ning saadud kasu väljaandmisele. Oma majandustegevuses kindlustusvõtja raha kasutanud kindlustusandja peab asjaomased summad seega tagasi maksta. See on liidu õiguse kohaselt lubatav, erinedes olukorrast, kus on tegemist krediidilepingutest taganemisega, kuna krediidilepingute valdkonnas on toimunud täielik ühtlustamine ja saadud kasu väljaandmist ei ole ette nähtud (vt selle kohta Euroopa Kohtu 4. juuni 2020. aasta otsus C-301/18, EU:C:2020:427).

Vaja on luua õiglane ja proportsionaalne tasakaal kindlustusvõtjate õigustatud huvide, kindlustatud isikute kogumi huvide ning kindlustusandjate ja

kindlustusmajanduse õigustatud huvide vahel. Tuleb kontrollida, kas saadud kasu aspektist on see Saksamaal õnnestunud. Bundesgerichtshofi (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) väljakujunenud kohtupraktikas on märgitud, et kui kindlustusvõtja soovib kindlustusmaksetest tegelikult saadud kasu kindlustusandjalt välja nõuda, siis lasub selgitamis- ja tõendamiskoormis kindlustusvõtjal. Viidatud kohtupraktika kohaselt peab kindlustusvõtja loogiliselt selgitama ja vajaduse korral tõendama kindlustusandja tegelikult saadud kasu tekkimist ja suurust. Seejuures peab ta viitama kostjaks oleva kindlustusandja konkreetsele tulule (kokkuvõtlikult BGH 29. aprilli 2020. aasta otsus IV ZR 5/19, ECLI:DE:BGH:2020:290420UIVZR5.19.0, punkt 16). Bundesgerichtshof (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim üldkohus) on aastate jooksul kõrvale jätnud mitu nõutavat kasu iseseisva väljaarvutamise meetodit, mida on kasutanud hagejatest tarbijad.

Saksa kohtupraktikas kehtestatud kriteeriumid nõuavad kindlustusvõtjalt ulatuslikku uurimistööd ja paljude asjaolude väljaselgitamist. Tarbija peab nimelt kindlustusandjalt saadud või avalikest allikatest pärinevate materjalide, näiteks kindlustusandja avaldatud tegevusaruannete põhjal välja arvutama kindlustusandja tulud ja näiteks fondi kasumi ja tootlikkuse ning need oma hagi aluseks võtma (vt BGH 11. novembri 2015. aasta otsus IV ZR 513/14, punkt 50). Sellega pannakse kindlustusvõtjatele ilmselgelt liigne koormus. On alust eeldada, et seetõttu ei pane nad oma õigusi maksma. Seetõttu esinevad märkimisväärsed kahtlused, kas viidatud kohtupraktika on kooskõlas tõhususe põhimõttega (vt tõendamiskoormise kohta seoses ebaõiglaste lepingutingimustega Euroopa Kohtu 10. juuni 2021. aasta otsus C-776/19–C-782/19, EU:C:2021:470). Võib arvata, et kui selgitamis- ja tõendamiskoormis jääb osas, mis puudutab saadud kasu, kindlustusvõtja kanda, siis on kindlustusvõtjal ülemäära raske kasutada talle tarbijakaitsedirektiividega, eelkõige elukindlustusdirektiividega antud õigusi. Liidu õiguses sätestatud tõhususe põhimõte toob vähemasti juhul, kui tarbijal või liidu õiguse alusel soodustatud isikul ei ole piisavalt tõendeid, kuna asjaomane teave on talle kättesaamatu või on kättesaamine raskendatud, kaasa tõendite esitamise nõude leevenemise või koguni tõendamiskoormise ümberpööramise (vt ka Euroopa Kohtu 4. juuni 2015. aasta otsus C-497/13, EU:C:2015:357). Tsiviilkohtumenetluse klassikalised mehhanismid, mis tuginevad poolte vormilisele võrdväarsusele ja *actori incumbit probatio* põhimõttele, on käesoleval juhul tarbija nõuete tõhusaks ja tulemuslikuks maksmapanekuks ebapiisavad. Lõpuks ei või jätta tähelepanuta, et lepingust taganemisega kasutab tarbija õigust, mis eeldab kindlustusandjapoolset rikkumist. Seepärast võiks oluline olla ka sanktsiooni kohaldamise mõte.

Kas juhul, kui selgitamis- ja tõendamiskoormis lasub ikkagi tarbijal, on tarbijal vastukaaluks õigus nõuda kindlustusandjalt teavet või muud abi? Liidu õiguse üldise suundumusega on kooskõlas, et tõendid peab – *disclosure* tähenduses – esitada vastaspool. See kehtib näiteks konkurentsioiguses või intellektuaalomandiõiguses (vt ka direktiivi (EL) 2020/1828, mis käsitleb tarbijate kollektiivsete huvide kaitsmise esindushagisid, artikkel 18). Kindlustusvõtja õigus nõuda kindlustusandjalt teavet võiks tuleneda ka kolmanda elukindlustusdirektiivi

artikli 31 lõikest 1 ja lisast. Kohtujurist Sharpston on leidnud, et kui tegemist on investeerimist sisaldava elukindlustusega, mille puhul sõltub kindlustushüvitise suurus sellest, kuidas kindlustusandja kindlustusmakset kasutab, peab kindlustusandja selleks, et kindlustusvõtjal oleks kergem otsustada, enne lepingu sõlmimist – lepingu muudatuste korral ka lepingu kehtivusajal – kindlustusvõtjale teatama, milliseks otstarbeks tema kindlustusmakset kindlasummaliselt või protsentuaalselt kasutatakse. Kindlustusvõtjat tuleb vähemalt teavitada asjakohastest kriteeriumidest (kohtujuristi 12. aprilli 2014. aasta ettepanek kohtuasjas C-51/13, EU:C:2014:1921). Kui kindlustusandja peab juba enne lepingu sõlmimist andma – nii palju kui võimalik – teavet selle kohta, kuidas kindlustusmakseid kindlasummaliselt või protsentuaalselt kasutatakse, siis seda enam oleks tal kindlustusmaksest tegelikult kasu saamise korral võimalik anda kindlustusmakse konkreetse kasutamise kohta teavet pärast lepingu sõlmimist, et luua võimalus kindlustuslepingu ulatuslikuks tagasitaitmiseks.

D. Menetluslikud eripärad

[...] [menetluse kompromissiga lõpetamise puudumine]

Kuna kostja taotlus loobuda sellest, et ainukohtunik esitab eelotsusetaotluse Euroopa Kohtule, ja anda asi üle tsiviilkolleegiumile, et viimane teeks asja ülevõtmise kohta otsuse, oleks muutnud ELTL artikli 267 alusel eelotsusetaotluse esitamise üleliia keeruliseks, kui mitte võimatuks, siis jäeti see taotlus rahuldamata. Euroopa Kohtu asepresident tegi hiljuti Euroopa Kohtu praktika põhjalikus analüüsis selgeks, et mis tahes riigisisese kohtu õigust pöörduda ELTL artikli 267 alusel Euroopa Kohtu poole ei või mingil viisil piirata, seda ei või teha põhikohtuasja pooled ega riigisisene õigus, kõnealuse õiguse piiramine ei või tuleneda põhikohtuasja olemusest, kõrgema astme kohtute ega konstitutsioonikohtute tegevusest ega ka Euroopa Liidu õigusest endast (Rosario Silva de Lapuerta, teoses: Lenaerts jt (väljaandjad): Building the European Union: The Jurist's View of the Union's Evolution, 2021, 215 jj; vt nt Euroopa Kohtu suurkoja 21. detsembri 2021. aasta otsus C-357/19 (EU:C:2021:1034). Seega tuleb lähtuda sellest, et ainukohtunik ei ole kohustatud kohtuasja tsiviilkolleegiumile üle andma (vt kohtujurist Rantose 2. juuni 2022. aasta ettepanek kohtuasjas C-100/21, EU:C:2022:420, punkt 75 jj; vt Euroopa Kohtu suurkoja 5. aprilli 2016. aasta otsus C-689/13, EU:C:2016:199, punkt 32 jj).

Lõpetuseks olgu viidatud võrreldavatele eelotsusetaotlustele, mille on ainukohtunik esitanud 30. detsembril 2021 (kohtuasja number 8 O 1519/20 ja C-2/22) ning 13. jaanuaril 2022 (kohtuasja number 8 O 1463/20 ja C-41/22), kusjuures 30. detsembri 2021. aasta eelotsusetaotlus on nüüdseks tagasi võetud.

Dr Borowsky

Landgerichti kohtunik